

С.М. Резнік

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті проаналізовано, що в умовах інформаційного суспільства свою увагу викладачі мають спрямовувати на усвідомлення студентами цінності знань, глибокого осмислення інформації, інтелектуальної праці. Особливу увагу потрібно приділити цінності гуманітарного знання, що розвиває соціальну та комунікативну компетентність студента, формує його критичне мислення та сприяє утвердженню гуманістичних принципів у суспільстві та у житті кожної людини.

Ключові слова: цінності, вища освіта, інформаційне суспільство, знання, інформація, гуманітарна підготовка.

Цінності, що переважають у суспільстві, впливають на всі сфери життя людини, результативність її діяльності та соціальний добробут. Важливою проблемою педагогіки є вивчення системи цінностей сучасної молоді. Взаємозв'язок освіти і цінностей має двосторонній характер. З одного боку, у процесі виховання та навчання формується система цінностей людини. З іншого боку, кожен викладач, спілкуючись із молодістю людиною, має справу з уже існуючою, певною особистісною системою цінностей, яка, у свою чергу, безпосередньо впливає на ефективність освіти.

Формування цінностей у вищому навчальному закладі потребує переконання, зацікавлення, впливу на почуття та свідомість, розгляду етичних проблем, морально-ціннісних дискусій зі студентами тощо.

У той же час суспільні трансформації, зміни життєвих орієнтирів, суспільна думка, соціальне оточення також значним чином впливають на особистість людини та її значущі цінності. Україна за роки незалежності зазнала значних трансформацій, як у соціально-політичній сфері, так і у системі життєвих цінностей. Ці зміни відбувались протягом дев'яностих, двохсотих років та продовжуються зараз. Аналіз цінностей сучасної молоді важливий як для того, щоб відповідним чином організувати навчання та виховання у навчальному закладі, так і для того, щоб прогнозувати результативність системи освіти.

Проблеми цінностей в освіті розглядають О.А. Голубкова, І.А. Зязюн, Т.А. Кривко, С.Ф. Клепко, Л.М. Кобильнік, Т.І. Левченко, В.В. Молодиченко, В.В. Нетепчук, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва, Н.М. Фалько та ін. У той же час важливою, але недостатньо дослідженою проблемою лишається аналіз змін цінностей освіти в сучасному суспільстві.

Метою статті є аналіз тенденцій трансформації цінностей освіти в сучасному інформаційному суспільстві.

Цінність здобуття освіти, у тому числі вищої, у суспільстві та зокрема серед молоді – є досить значущою. У нашій країні традиційно великий обсяг охоплення

населення загальною середньою освітою. Значна кількість випускників шкіл продовжує навчатися у вищих навчальних закладах. У той же час лишаються питання до якості знань молоді та старшого покоління в сучасній Україні.

За даними соціологічного дослідження Вищої школи економіки 2014 року, тільки 52% росіян знають, що предки людини походять від тварин, а 33% - що гени є у будь-яких рослинах, а не тільки "генно-модифікованих". У той же час 13% опитаних не знають, що Земля обертається навколо Сонця [1]. Ксенія Кнорре Дмитрієва наводить дані опитування у США, що близько 80 % не розуміють, що таке ДНК [2]. На жаль, даних українських соціальних опитувань про рівень наукової грамотності населення в нашій країні нам знайти не вдалось.

Засмучують й дані інтелектуального моніторингу серед школярів та студентів Л. Ясюкової, що менше 20% досліджуваних володіють понятійним мисленням. Вона ж наводить і дані психолога Л. Векслера, який працював у різних країнах світу. Згідно з результатами його досліджень, близько 70% дорослих також не володіють понятійним мисленням: "узагальнюють від приватного до приватного, а не за істотною ознакою, не бачать причинно-наслідкові зв'язки". Л. Ясюкова наголошує, що розрив між розумними та дурними у сучасному світі збільшується [3].

Отже, у сучасному суспільстві для деякої частини населення здобуття освіти і здобуття знань – значні, важливі цінності. Але для іншої ці цінності не пов'язані між собою: прагнучи здобути вищу освіту, вони не завжди бажають напружено працювати над складними завданнями, максимально поглиблюючи знання. З однієї сторони, ми спостерігаємо тенденцію масовізації освіти. З іншого боку, викликає занепокоєння якість знань та рівень загальної освіченості громадян.

Така ситуація не є характерною тільки для нашої країни. Е. Графтон наводить приклад дослідження в американських університетах. Як він зазначає, „величезна кількість студентів приходять до університету, не відчуваючи особливого інтересу до своїх навчальних курсів... У підсумку для більшості з них університет - це не знання та вміння, а документ про освіту, диплом, що означає можливість влаштуватися на роботу” [4, с. 277].

Спостерігаючи українських студентів, також можна зазначити, що поверховість, бажання докласти мінімум зусиль та отримати оцінку, „закрити” сесію, завершити навчання - є характерним для деяких із них. Ми можемо повторити за Е. Графтоном, що для значної кількості наших студентів метою навчання є не знання й уміння, а диплом про вищу освіту.

Цікаво, що така тенденція спостерігається саме в епоху інформатизації суспільства, і більшість студентів проводить значну частину свого часу в мережі Інтернет, що є майже невичерпним джерелом інформації. Проте дослідники, що аналізують сучасне суспільство та тенденції його розвитку (А. Барт, О. Бурякова, Т. Розак, Г. Шиллер та ін.), зазначають, що інформаційна революція сучасності зовсім не сприяє знанневій, а, навпаки, перешкоджає їй. Тобто збільшення інформації зовсім не призводить до зростання знань. Як зазначає О. Бурякова, «“інформаційний шум” стає основною перешкодою на шляху до продукування нових знань. На сьогодні основною проблемою є не брак інформації, а її надлишок, негативний вплив якого відбивається на рівні як суспільної свідомості, так і індивідуальної. Неструктурованість, супереч-

ливість, фрагментарність перманентного інформаційного потоку, що обрушується на свідомість людей, сприяє формуванню настільки ж суперечливої і фрагментарної картини світу» [5, с. 6].

Більш того, у деяких працях [5, 6, 7 та ін.] вказується, що в інформаційному суспільстві відбувається втрата цінності знання (у значенні, прийнятому в науці). Ж.-Ф. Ліотар наголошував, що знання не в науці і не в пізнанні, що знання - це не наука в суспільстві постмодерну [6]. Ж. Бодрийяр зазначає, що „інформація - не знання, а те, що змушує знати”, з точки зору понять „інформація” та „знання” він вказує, що „відбувається лише підміна одного слова іншим” і „надлишок знань байдуже розсіюється” [7].

О. Бурякова, аналізуючи праці постмодерністів, робить висновок, що „розвиток сучасних інформаційних технологій не привів до розгортання знанневої революції, він породив особливу знакову реальність, що складається з безперервного потоку симулякрів, який людина не пізнає або розуміє, а на який емоційно реагує. У створеній віртуальній реальності поверховість стає основним принципом організації індивідуальної і суспільної свідомості, а пошук істинного знання приречений на провал, оскільки його просто не існує” [5, с. 7]. І далі: „у підсумку, інформаційні технології поступово ведуть до віртуалізації суспільства, підміняючи дійсність символічною реальністю” [5, с. 131].

Можна зазначити, що усвідомлене „повернення” студентів зі світу переважно віртуального у реальний дозволяє усвідомити значущість наукового знання з його принципами об’єктивності, раціональності, істинності, достовірності та ін. Це має бути свідомий вибір людини на користь не стільки емоційно позитивних переживань, поверховості, розваг, скільки інтелектуальної роботи, критичного аналізу, наукового пізнання. Це важливо ще й тому, що позиція людини від особи, що „поглинає інформацію”, до позиції особи, що „пізнає світ” - це крок до досягнення засобами управління та самоуправління, це „щеплення” від сліпої маніпуляції.

Відповідно до ідеї “цивілізації дозвілля” Ж. Дюмазедьє, така цивілізація вже настала і її відмінністю є поява нової соціальної групи, сенсом життя якої є дозвіллева діяльність. Наслідком підвищення значущості дозвілля стає зниження цінності праці, відповідно може погіршуватись й ставлення до вищої професійної освіти та самого себе як професіонала, який буде самореалізовуватися саме у фаховій діяльності.

Однією з важливих проблем сьогодення, яку потрібно вирішити у системі освіти, є спрямованість молоді на інтелектуальну працю, на розвиток розумових здібностей, на бажання працювати зі складними завданнями. В ідеальному випадку бажано було б, щоб студент не тільки глибоко вивчав обсяг інформації, що дається в аудиторії, та додаткову літературу, але й проводив самостійний пошук та осмислював інформацію, результати різноманітних досліджень, що стосуються його професії та загальнокультурні.

Хотілося б особливо наголосити на важливості загальнокультурних знань та гуманітарної підготовки майбутніх інженерів, цінність яких наразі дискутується у суспільстві. Гуманітарна підготовка – це не тільки передача соціального досвіду людства, що дуже важливо, але це й виховання людини на принципах гуманізму, це передача знань щодо функціонування суспільства та життя людини. Вища освіта не має нех-

тувати гуманітарною підготовкою, навчаючи тільки вузькопрофесійним технологіям. Самі поняття „вища освіта” та „університет” не відповідають такому підходу.

Розгляньмо думку В.М. Жукова, який зазначає: “вузівський професіоналізм набуває все більше виключно ринкового характеру, все більше є тільки у вигляді відповіді, реакції на ті чи інші вимоги ринку, а ні на вимоги науки... Виходить дивна ситуація: ні наука розвиває вузівську освіту” [8, с. 29].

Зазначає він і проблеми гуманітарного навчання у ВНЗ: “по суті справи нам говорять, що гуманітарне знання як би “по той бік” науки. Воно, звичайно, як би з однієї сторони, визнається, але з іншої - тут же заперечується, і в кращому випадку до нього починають ставитись як до якоїсь неповноцінної науки” [8, с. 31].

Останнє твердження особливо гостро характеризує ставлення деяких представників інженерно-технічної наукової спільноти до гуманітарного знання. У той же час в сучасних умовах бурхливого реформування вищої освіти необхідно пам’ятати про історичну місію університету як середовища різнобічного розвитку особистості та середовища здобуття “універсального знання”.

Забезпечуючи прагматичну спрямованість освіти, потрібно пам’ятати й про відповідальність вищих навчальних закладів з точки зору розвитку наукового мислення, глибокого розуміння соціальної місії своєї професії студентами, передачі культурної спадщини, розвитку моральних якостей.

Важливим для професійної підготовки сучасного фахівця інженерного профілю є блок соціально-гуманітарних дисциплін, який дозволяє не тільки розвинути широкий кругозір та ерудицію студента, але й відповідає за формування комунікативної, соціальної компетенції, розвиває креативне мислення, розуміння суспільних процесів та їх закономірностей, формує здатність переконувати, аргументувати, розуміти іншу людину, ефективно взаємодіяти, керувати колективом, врешті-решт, захищає від маніпуляції та розвиває критичний аналіз процесів, що відбуваються у соціумі та між людьми. Іноземний досвід, зокрема американський, також демонструє значну увагу до гуманітарного складника підготовки майбутнього інженера. В умовах автономії університетів маємо надію, що суто прагматичний підхід не перекреслить й традиції українських вищих навчальних закладів надавати важливу гуманітарну підготовку майбутнім фахівцям інженерного профілю.

Гуманісти минулого, порушуючи важливі, проблемні питання життя суспільства, проклали шлях для ствердження відповідних цінностей сьогоденної цивілізації. Безумовно, ще не всі проблеми вирішені. У сучасному світі люди продовжують стикатися з насиллям, агресією, несправедливістю. Але затвердження гуманістичних, демократичних цінностей довело до того, що людина сьогодні має набагато більше прав та свобод, ніж у минулому, незалежно від своєї статі, національності чи віросповідання. Полювання на відьом, публічні страти, жорсткі тілесні покарання дітей та юнацтва у навчальних закладах, право чоловіка для побиття жінки, що визнавалось суспільством, рабство з правом побиття або навіть вбивства господарем своїх рабів - всі ці та багато інших негативних явищ для цивілізованих країн лишилися у минулому. Все це значною мірою завдяки гуманістам, які порушували перед суспільством проблеми цінності людського життя, рівності людей, свободи, права людей обирати свій життєвий шлях, розвиватися, реалізовувати свої здібності тощо. Ми живемо в суспі-

льстві, в якому багато проблем, але в суспільстві кращому, ніж, скажімо, сто або більше років тому назад.

Але сьогоднішня цивілізація - це й нові виклики для людства. І знову саме гуманісти - психологи, соціологи, філософи - порушують критичні питання сьогоднішнього суспільства, пов'язані з інформатизацією, глобалізацією, комерціалізацією та іншими явищами. Гуманітарні проблеми - це проблеми, що стосуються не тільки людей певних гуманітарних професій, а й кожної людини й суспільства в цілому.

І сьогоднішній інженер має бути здатним до рефлексії свого життя, його цілей та сенсів, позитивного та негативного впливу техніки та технологій на життя людей тощо. Одне з критичних питань сьогодні, над яким мають міркувати й майбутні інженери, - суперечність між приростом інформації та загальним рівнем знань у суспільстві. Як вже відзначалось вище, інформація та знання не є тотожними, і у сьогоднішньому інформаційному суспільстві збільшується кількість людей, які реагують більшою мірою емоційно, ніж критично, глибоко осмислюють інформацію. Завдання викладання педагогіки як науки для майбутніх інженерів полягає, з нашої точки зору, у тому числі і в тому, щоб ознайомити їх з цими проблемними питаннями, спрямувати на рефлексію себе як людини розумної, що має розвиватись протягом всього життя, обирати шлях напруженої інтелектуальної праці та саморозвитку. Чи є ще дисципліни, крім гуманітарних, які можуть поставити перед майбутніми інженерами складні особистісні питання, вирішувати які від нього вимагатиме сучасне життя? Цінність гуманітарного знання має усвідомлюватися кожною освіченою людиною взагалі та майбутніми інженерами зокрема.

Таким чином, в умовах інформаційного суспільства свою увагу викладачі мають спрямовувати на усвідомлення студентами цінності знань, глибокого осмислення інформації, інтелектуальної праці. Особливу увагу потрібно приділити цінності гуманітарного знання, що розвиває соціальну та комунікативну компетентність студента, формує його критичне мислення та сприяє утвердженню гуманістичних принципів у суспільстві та у житті кожної людини. Подальші дослідження буде спрямовано на експериментальне визначення ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів в Україні.

Список літератури: 1. Полякова В.В. Научная грамотность россиян растет, но о наличии у растений генов помнит только треть опрошенных / Полякова В.В., Фурсов К.С. // Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики: Новости. Экспертиза. 11 сентября 2015. – Режим доступа: <http://www.hse.ru/news/expertise/158948937.html>. 2. Дмитриева К.К. 13 ошибок мозга [Электронный ресурс] / Дмитриева К.К. // Сноб: Наука и технологии, публикация от 22.10.15. – Режим доступа: <http://snob.ru/selected/entry/99565>. 3. Ясюкова Л. Разрыв между умными и глупыми нарастает [Электронный ресурс] / Л. Ясюкова // Росбалт, интервью Т. Чесноковой от 04.12.2013. - Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2013/12/04/1207437.html>. 4. Графтон Э. Университеты Америки: почему они терпят поражение? / Графтон Э. // Вопросы образования. - 2012. - № 2. - С. 273-284. 5. Бурякова О.С. Информационная и знаниевая революции: сравнительный анализ концепций: дисс... к.филос.н.: спец. 09.00.08 "Философия науки и

техники” / Бурякова О.С. - Ростов-на-Дону, 2011. – 145 с. 6. *Лиотар Ж.-Ф.* Состояние постмодерна / Лиотар Ж.-Ф., пер. с французского Н. А. Шматко. - М.: АЛТЕТЯ, 1998. - 160 с. 7. *Бодрийяр Ж.* Прозрачность зла / Ж. Бодрийяр; пер. с франц. Л. Любарской, Е. Марковской. - М.: Добросвет, 2000. - 387с. 8. *Жуков В.Н.* О причинах кризиса гуманитарного знания /В.Н. Жуков // Alma mater. - № 7. - 2013. - С. 28-31.

Bibliography (transliterated): 1. Poljakova V.V. Nauchnaja gramotnost' rossijan rastet, no o nalichii u rastenij genov pomnit tol'ko tret' oproshennyh / Poljakova V.V., Fursov K.S. // Nacional'nyj issledovatel'skij universitet Vysshaja shkola jekonomiki: Novosti. Jekspertiza. 11 sentjabrja 2015. – Rezhim dostupa: <http://www.hse.ru/news/expertise/158948937.html>. 2. Dmitrieva K.K. 13 oshibok mozga [Elektronnij resurs] / Dmitrieva K.K. // Snob: Nauka i tehnologii, publikacija ot 22.10.15. – Rezhim dostupa: <http://snob.ru/selected/entry/99565>. 3. Jasjukova L. Razryv mezhdju umnymi i glupymi narastaet [Elektronnij resurs] / L. Jasjukova // Rosbalt, interv'ju T. Chesnokovoj ot 04.12.2013. - Re-zhim dostupa: <http://www.rosbalt.ru/main/2013/12/04/1207437.html>. 4. Grafton Je. Unive-rsity Ameriki: pochemu oni terjat porazhenie? / Grafton Je. // Voprosy obrazova-nija. - 2012. - № 2. - S. 273-284. 5. Burjakova O.S. Informacionnaja i znanievaja revolju-cii: sravnitel'nyj analiz koncepcij: dissert... k.filos.n.: spec. 09.00.08 "Filoso-fija nauki i tehniki" / Burjakova O.S. - Ростов-на-Дону, 2011. – 145 с. 6. Liotar Zh.-F. Sostojanie postmoderna / Liotar Zh.-F., per. s francuzskogo N. A. Shmatko. - М.: АЛТЕТЯ, 1998. - 160 с. 7. Bodrijjar Zh. Prozrachnost' zla / Zh. Bodrijjar; per. s franc. L. Ljubarskoj, E. Markovskoj. - М.: Dobrosvet, 2000. - 387s. 8. Zhukov V.N. O prichinah krizisa gumanitarnogo znanija /V.N. Zhukov // Alma mater. - № 7. - 2013. - S. 28-31.

UDC 378.1

Svitlana Reznik

TRANSFORMATION OF VALUES EDUCATION IN THE INFORMATION SOCIETY

The value of education, including higher education – is quite important. In our country, traditionally large volume of enrolment in General secondary education of the population. A significant number of high school graduates continuing to study at higher education institutions. On the one hand, we see a trend of education are presented. On the other hand, concerns the quality of knowledge and level of General education of citizens.

Therefore, in today's society for some part of the population education and learning is significant, important value. But for another – these values are not linked: trying to get a higher education, they do not always want to work harder on difficult tasks, the maximum deepening of knowledge.

Researchers analyzing modern society and trends of its development noted that the information revolution of today does not contribute to snanny, and, conversely, prevent it. That is an increase in information does not increase knowledge.

In the conditions of information society the attention the teachers should guide the students awareness of the value of knowledge, a deep understanding of information and intelligence.

The article emphasizes the importance of humanitarian training of future engineers. Special attention should be paid to the values of the Humanities that develops social and communicative competence of the student, critical thinking and contributes to the establishment of humanistic principles in society and in the life of every person.

Keywords: *values, higher education, information society, knowledge, information, human training.*

УДК 378.1

С.Н. Резник

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ ОБРАЗОВАНИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье проанализировано, что в условиях информационного общества свое внимание преподаватели должны направлять на осознание студентами ценности знаний, глубокого осмысления информации, интеллектуального труда. Особое внимание следует уделить ценности гуманитарного знания, которое развивает социальную и коммуникативную компетентность студента, формирует критическое мышление и способствует утверждению гуманистических принципов в обществе и в жизни каждого человека.

Ключевые слова: *ценности, высшее образование, информационное общество, знания, информация, гуманитарная подготовка.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 2.12.2015